UDK 338.43:330.15

OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA YASHIL IQTISODIYOTNING O'RNI

Sotvoldiyev Egamberdi Mo'minjon o'g'li
Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalari insitituti
Agrobiznes va marketing kafedrasi assisenti
egamberdi.sm1997@gmail.com
Rustamjonova Muborakxon Baxromjon qizi
Agro biznes va raqamli iqtisodiyot fakulteti
Biznesni boshqarish ta'lim yo'nalishi
1-bosqich 66/1-guruh talabasi
rustamjonovbaxtiyor813@gamail.com

Anotatsiya. *Oziq-ovqat xavfsizligi butun dunyo mamlakatlari oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. BMT ham bugun oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirish va ularni taqsimlash bo'yicha yondashuvni mutlaqo o'zgartirish vaqti kelganini ta'kidlayapti. O'zbekistonning qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sektorida yashil iqtisodiyotga inklyuziv o'tishga ko'maklashish va O'zbekistonda qishloq xo'jaligiga bilim va innovatsiyalarning iqlimga mos tizimini joriy etish.*

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot ,oziq-ovqat xavfsizligi, barqaror rivojlanish , ekologik barqarorlik, qishloq xo'jaligi samaradorligi, resurslardan oqilona foydalanish, iqlim o'zgarishi ,organik dehqonchilik ,ekotizimlarni muhofaza qilish ,energiya tejamkor texnologiyalar ,barqaror oziq-ovqat tizimi, innovatsion qishloq xo'jaligi , atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik iqtisodiy siyosat.*

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida oziq-ovqat xavfsizligi masalasi jahon hamjamiyatining eng dolzarb muammolaridan biriga aylangan. Aholi sonining jadal sur'atlarda o'sishi, iqlim o'zgarishi, suv va yer resurslarining cheklanganligi qishloq xo'jaligi tizimiga katta bosim ko'rsatmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha millionlab insonlar yetarli va sifatli oziq-ovqat bilan ta'minlanmagan. Bu borada BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti muntazam ravishda global oziq-ovqat xavfsizligi holatini monitoring qilib boradi va barqaror rivojlanish yo'nalishlarini belgilaydi.

Oziq-ovqat xavfsizligi — bu aholining barcha qatlamlari uchun har doim yetarli, xavfsiz va to'yimli oziq-ovqat mahsulotlariga jismoniy hamda iqtisodiy kirish imkoniyatining mavjudligidir. Ushbu tushuncha nafaqat ishlab chiqarish hajmini, balki mahsulot sifati, aholining xarid qobiliyati va ta'minot barqarorligini ham o'z ichiga oladi.

Oziq-ovqat xavfsizligi to‘rtta asosiy tarkibiy qismdan iborat:

1. **Mavjudlik** – oziq-ovqat mahsulotlarining yetarli miqdorda ishlab chiqarilishi yoki import qilinishi.
2. **Kirish imkoniyati** – aholining daromadi va narxlar darajasi orqali mahsulot sotib olish imkoniyati.
3. **Foydalanish** – oziq-ovqatning sifat jihatdan xavfsiz va to‘yimli bo‘lishi.
4. **Barqarorlik** – ta’minotning uzluksizligi va xavf-xatarlarga chidamliligi.

An’anaviy iqtisodiy model asosan ishlab chiqarish hajmini oshirishga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuv ekologik barqarorlikni ham hisobga olishni talab etadi. Chunki tabiiy resurslarning kamayishi uzoq muddatda oziq-ovqat ishlab chiqarish hajmiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mazkur sharoitda iqtisodiy rivojlanishning an’anaviy modeli yetarli natija bermayotgani ko‘zga tashlanmoqda. Resurslardan haddan tashqari foydalanish, tuproq degradatsiyasi, biologik xilma-xillikning kamayishi uzoq muddatda oziq-ovqat ishlab chiqarish salohiyatini pasaytiradi. Shu sababli yashil iqtisodiyot konsepsiyasi oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashning muhim va istiqbolli yo‘nalishi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sektorida innovatsiyalar va vositachilikni qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini yaratish. 2015-yildan boshlab, oziq-ovqat xavfsizligi tushunchasi asosan oziq-ovqat kaloriyalari ustida to‘plangan bo‘lib, oziq-ovqatning sifatiga va oziqlanishiga kam e'tibor berilgan. Oziq-ovqat xavfsizligidan kengroq tushuncha sifatida oziqlanish xavfsizligi yoki ozuqaviy xavfsizlik tushunchasi rivojlandi. 1995-yilda bu vaziyat "Barcha oila a'zolar uchun har doim oqsil, energiya, vitaminlar va minerallar jihatidan yetarli oziqlanish holati" sifatida ta'riflandi. Ushbu vaziyat shuningdek, oziqlanish ta'limi va oziqlanish yetishmovchiligi tushunchalari bilan bog‘liqdir

O‘zbekistonda ham oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Qishloq xo‘jaligida suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, intensiv bog‘dorchilikni rivojlantirish va issiqxona xo‘jaliklarini kengaytirish orqali hosildorlikni oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi tomonidan ekologik toza mahsulotlar yetishtirish, yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish hamda agrotexnologiyalarni modernizatsiya qilish bo‘yicha qator dasturlar amalga oshirilmoqda.

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni mamlakatda uzoq muddatli oziq-ovqat barqarorligini ta’minlash, importga qaramlikni kamaytirish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

BMT ma’lumotlariga ko‘ra, hozirda jahon aholisining 815 million nafari och qolayotgan bo‘lsa, 2050-yilga borib bu soni 2 mlrd. kishiga yetadi. Ularning 12,9 foizi

rivojlanayotgan mamlakatlarda yashaydi. Besh yoshgacha bo‘lgan bolalar o‘rtasidagi o‘limning 45 foizi aynan to‘yib ovqat yemaslik natijasida kelib chiqayotir. Hozirgi kunda har yili 3,1 nafar bola aynan shu sabab hayotdan ko‘z yummoqda.Bunday fojialarni oldini olish uchun biz oziq-ovqat mavxsulotlari xavfsizligi bilan jiddiy shug’ullanishimiz zarur.!

Resurslardan samarali foydalanish: Suv, yer va energiya kabi resurslarni tejaydigan texnologiyalarni joriy etish orqali oziq-ovqat ishlab chiqarish samaradorligi oshiriladi. Bu, ayniqsa, resurslar cheklangan hududlarda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun muhimdir. Yashil iqtisodiyot oziq-ovqat xavfsizligini barqaror, samarali va ekologik toza usullar yordamida ta'minlashga yordam beradi. Davlatning oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash siyosati qachon samara beradi? Qachonki, mahsulot ishlab chiqarish va import qilish darajalari oqilona uyg‘unlashtirilsa, bu borada aholi uchun kafolatlangan imkoniyatlar yaratilsa, xalqaro pragmatik hamkorlik aloqalarni rivojlantirilsa, davriy ravishda yangilanib turadigan oziq-ovqat zaxirasini yaratishga ham qaratilgan bo‘lsa. Shunday ekan, oziq-ovqat xavfsizligini masalasi barcha davlatlar qatori O‘zbekistonning ham mustaqilligi, ijtimoiy-iktisodiy va siyosiy barqarorligini ta’minlash garovi hisoblanadi. Yurtimizda bu muammo hamon o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Zero, ayni paytda oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talab oshyapti, aholi soni o‘sishi asnosida jon boshiga icte’mol ko‘paymoqda.

Binobarin, so‘nggi uch yilda mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari sifatini va eksport salohiyatini oshirishga bo‘lgan yondashuv mutlaqo o‘zgardi, davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylantirildi.

O’zbekistonda 3,6 million kishi, ya’ni iqtisodiyotda band bo‘lganlarning 27 foizi ishlaydi. YAIMda tarmoq ulushi 32 foizga teng bo‘lsa, sohada foydalaniladigan yer maydonlari respublika hududining 45 foizini egallaydi. Hozirgi vaqtda 180 dan ortiq turdagi qishloq xo‘jaligi va oziq-ovqat mahsulotlari 80 dan ortiq mamlakatga eksport qilinayotgani diqqatga sazovor albatta.

Fermerlar daromadini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash hamda tabiiy resurslardan barqaror foydalanish borasida foydalanilmayotgan bir qator imkoniyatlar mavjud. Davlat rahbarining 2018-yil 16-yanvardagi “Mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini yanada ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni va ayni paytda ishlab chiqilayotgan O‘zbekiston qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020—2030-yillarga mo‘ljallangan strategiyasi shu nuqtai-nazardan dolzarbdir.

Sir emaski, yurtimizda eksport-import operatsiyalarini tartibga solish,ehtiyoj katta bo‘lgan oziq-ovqat tovarlarini import qilishdagi to‘siqlar, nosog‘lom raqobat, ayrim xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan import mahsulotlarining monopollashtirilishi, narx-navoning sun’iy oshirilishi, taqchillikning yuzaga kelishi kabi bir qator muammolar hamon uchrab turibdi.

Takliflar. qishloq xo‘jaligida yer va suv resurslaridan unumli, samarali foydalanishni ta’minlashga qaratilgan qonunchilikni yanada mustahkamlash, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari tarkibida oziq-ovqat mahsulotlari ulushining yuqori bo‘lishiga erishish;

- qishloq xo‘jaligi oziq-ovqat mahsulotlarining zarur hajmlarda yetishtirilishi yo‘lida suvdan foydalanish tizimini takomillashtirish.

-qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasida innovatsiyalar bo’yicha operatsion guruhlarini tashkil qilish va iqlimga mos qishloq xo'jaligi va yashil qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat qiymat zanjiriga o'tish bo'yicha yangi novatorlik takliflarini jamlash.

-iqlim o‘zgarishiga moslashish va uning oqibatlarini yumshatish bo‘yicha texnologiyalarni joriy etish bo`yicha innovatsion loyihalarni maqsadli moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va investitsiyalar bilan ta’minlash.

Oziq-ovqat xavfsizligining ta'sirlari ochlik va hatto qashshoqlikni o‘z ichiga olishi mumkin. Doimiy oziq-ovqat xavfsizligi bolalar tanasining o‘lchamini kamaytirishga olib keladi, bu tibbiyotda "stunting" yoki "o‘sishning to‘xtashi" deb ataladi. Stunting yuz berganidan so‘ng, taxminan ikki yoshdan keyin yaxshilangan oziqlanish natijasida zararni qaytarish mumkin emas. Bolalik davrida og'ir ovqatlanish yetishmovchiligi kognitiv rivojlanishda nuqsonlarga olib kelishi ko'p hollarda kuzatiladi. Bu holatda, oilalar barcha a'zolarining ehtiyojlarini qondirish uchun oziq-ovqat olishda doimiy xavf ostida bo‘ladi. Surunkali va o‘tkinchi oziq-ovqat yetishmovchiligi o‘zaro bog‘liqdir, chunki o‘tkinchi oziq-ovqat xavfsizligining takrorlanishi oilalarni surunkali oziq-ovqat yetishmovchiligiga nisbatan yanada zaiflashtirishi mumkin.

Xulosa. Oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash bugungi kunda O‘zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Aholi sonining o‘sishi, iqlim o‘zgarishi, suv va yer resurslarining cheklanganligi qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashning muhim strategik yo‘nalishi sifatida namoyon bo‘ladi.

Yashil iqtisodiyot resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash, innovatsion va energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali qishloq xo‘jaligi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat ishlab chiqarish hajmini ko‘paytiradi, balki mahsulot sifatini yaxshilaydi hamda aholining oziq-ovqat mahsulotlariga iqtisodiy kirish imkoniyatini kengaytiradi.

Mamlakatimizda ushbu yo‘nalishda muhim huquqiy va institutsional asoslar yaratilgan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi tomonidan qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish va ekologik toza mahsulotlar yetishtirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi uzoq muddatli oziq-ovqat barqarorligini ta’minlashga qaratilgan.

Umuman olganda, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash faqat ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan cheklanmaydi. U tabiiy resurslarni asrash, ekologik xavfsizlikni ta’minlash, innovatsiyalarni qo‘llash va samarali boshqaruv mexanizmlarini shakllantirishni talab etadi. Yashil iqtisodiyot aynan shu omillarni uyg‘unlashtirgan holda barqaror oziq-ovqat tizimini shakllantirish imkonini beradi.

Shunday ekan, O‘zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashning eng samarali yo‘li — yashil iqtisodiyot tamoyillarini keng joriy etish, agrosohada ilmiy yondashuvni kuchaytirish va ekologik barqaror rivojlanishga asoslangan iqtisodiy modelni izchil amalga oshirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **“2019–2030-yillarda O‘zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi to‘g‘risida”**gi qaror. Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **“2030-yilgacha bo‘lgan davrda atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”**gi farmon. Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi. **O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirish strategiyasi (2020–2030-yillar)**. Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. **Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish bo‘yicha tahliliy hisobotlar**. Toshkent, 2022–2024.
5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. **O‘zbekiston Respublikasining qishloq xo‘jaligi ko‘rsatkichlari to‘plami**. Toshkent, 2023.
6. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi. **Atrof-muhit holati to‘g‘risida milliy hisobot**. Toshkent, 2023.
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. **“Oziq-ovqat xavfsizligi to‘g‘risida”gi Qonun**. Toshkent, 2023.
8. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti olimlari. **Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish masalalari** bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent, 2022–2024.
9. O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish agentligi. **Agroinnovatsiyalar va resurs tejamkor texnologiyalar bo‘yicha ilmiy-amaliy ishlanmalar**. Toshkent, 2022.
10. O‘zbekiston Respublikasi Suv xo‘jaligi vazirligi. **Suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha yillik hisobot**. Toshkent, 2023.